

ИВАНА БЪРЛИЧ-МАЖУРАНИЧ КАК ПОТЕХ ТЪРСИЛ ИСТИНАТА

Превод от хърватски: Христиана Василева, 1978

chitanka.info

I

Това станало много отдавна. На едно сечище в една стара букова гора живеел старецът Вест с тримата си внука. Така се случило, че старецът останал сам с внуците си и ги отгледал от малки. Пораснали вече, внуците станали големи момчета, стигали на дядо си до рамото, че и над рамото. Те се наричали Лютиша, Марун и Потех.

Една сутрин, било пролет, станал старият Вест рано преди слънце, събудил своите трима внука и им казал да идат в гората, където лани били вадили мед, и да видят как са презимували търтеите и дали пчелите излизат вече от зимния си сън. Марун, Лютиша и Потех станали, стегнали се и тръгнали.

До мястото, където били търтеите, имало доста път. Но и тримата братя знаели горските пътеки, затова влезли уверено и весело в гората. Обаче в гората тук-там било още тъмно и неприятно, защото слънцето още не било изгряло, нито пък се чували птички или диви зверове. На братята им станало някак страшно в тази тишина, защото заран преди изгрев-слънце през гората често се промъквал от дърво на дърво злият Бесомар^[1], господар на всички горски бесове.

Братята взели да се разпитват един друг какво ли има по света? Но тъй като ни един от тях никога не бил излизал от онази гора, не знаели да разкажат един другиму за света и още повече се умърлушили. За да се поободрят, почнали да пеят и да викат Сварожич^[2] да изведе слънцето:

*Боженце, Свароженце,
златно слънце, светлина!
Боженце, Свароженце,
трала, лала, ла ла ла!*

Пеейки така в гората с все сила, излезли на едно място, от което се виждала друга планина. Като стигнали там, на върха на тази

планина блеснало зарево, каквото никога дотогава не били виждали, а то трептяло като златен байрак.

Потръпнали братята от удивление, а онова зарево изчезнало от върха и се явило наблизко над един голям камък, след това още по-близко над една стара липа и най-сетне блеснало като чисто злато право пред тях. И им се явило прекрасно момче в лъскави дрехи, а около него златната му наметка трептяла като златен байрак. Братята не могли даже да погледнат момчето в лице, ами покрили очи с ръце от страх.

— Защо ме викате, като се боите от мен, момчета-будалчета? — усмихнало се сияйното момче, а това бил самият Сварожич. — Сварожич викате, от Сварожич се боите; белия свят споменавате, белия свят не познавате! Я хайде да ви покажа света — и земята, и небето, да ви обадя какво ви е съдено.

Казал това Сварожич, размахнал златната си наметка и взел в златния си скут Лютиша, Марун и Потех. Понесъл се Сварожич, наметката се развяла, а братята в полите на наметката се развяват и въртят с нея; развяват се, въртят се, въртят, а пред тях започнал да минава целият свят. Най-първо видели цялото имане и всичките поля, и всички имоти и богатства, които имало тогава по света. После се развявали, развявали, въртели, въртели и видели всички войски и всички копия, и всички пики, и всички военачалници, и всички плячки, които имало тогава на света. После още по-силно се развявали, развявали, въртели, въртели и отведнъж видели всички звезди и всички звездици, и месечината, и съзвездията, и вятъра, и всички облаци. От толкова много видяно братята съвсем се объркали, а онази ми ти наметка непрекъснато трепти и шумоли като златен скут и Лютиша, Марун и Потех се намерили отново на поляната. Златното момче Сварожич стояло както преди пред тях и така им рекло:

— Е, момчета-будалчета, видяхте всичко, каквото има на света. А сега чуйте какво ви е съдено и какво трябва да правите, за да сполучите.

Като казал той това, братята се уплашили още повече, напънали хубавичко паметта и ушите си, за да запомнят всичко точно. В това време Сварожич вече започнал:

— Ето що да сторите: останете си на сечището и не оставяйте дядо си, докато той не ви остави, и не отивайте по света ни за добро, ни за лошо, докато не се отплатите на дядо си.

Като рекъл това, Сварожич махнал с наметката си и изчезнал, като че не го е имало, а в гората настанал бял ден.

Всичко това чул и видял Бесомар, господар на горските бесове. Той се бил промъквал като мъгла от дърво на дърво подир братята и се скрил между клоните на стария бук.

Бесомар отдавна бил намразил стария Вест. Намразил го така, както лошият мрази праведния човек, а го мразел най-вече, понеже старецът бил запалил на сечището свят огън, който никога не гасне. А Бесомар кашлял люто от дима.

Не допаднало на Бесомар, че братята ще послушат Сварожич да останат край дядо си и ще го гледат, та той намислил да напакости на Вест и да скара внуците му.

Затова, когато Лютиша, Марун и Потех се съвзели от толковата чудеса и като се вдигнали да си идат в къщи, Бесомар хукнал веднага като облак, гонен от вятър, в горската долина, където имало голяма ракиа. В ракиата било пълно с какви ли не бесове. Дребни, уродливи, гърбави, мръсни, кривогледи и всякакви, те си играели по ракиата. Пищели, скрибуцали и правели смехории. Те били смахнато и безумно племе, което нито ставало за някаква работа, нито можело някому да напакости, докато човек не ги приеме при себе си. Тъкмо това наумил Бесомар.

Затова избрал троица от тях и им заповядал да отидат и всеки да скочи на един от тримата братя и да гледат как чрез тях да напакостят на стария Вест.

Докато Бесомар подбирал бесовете, Марун, Лютиша и Потех вървели по пътя и толкова били уплашени, та не запомнили ни онова, което видели, летейки, ни онова, което им бил казал Сварожич.

Като дошли до колибата, седнали на един камък и разказали на дядо си какво им се било случило.

— А какво видя, като летеше, и какво ти каза Сварожич? — попитал Вест най-големия внук Марун. Марун се видял в чудо, защото нищо не бил запомнил, нито могъл да се сети какво му бил рекъл Сварожич. Но изпод камъка, на който седели, излязъл малък бяс, съвсем малък, уродлив и рогат, а сив като мишка.

Подръпнал бесът Марун изотзад за ризата и му прошепнал: „Кажи: видях тежко богатство, много търтеи, колиба от дялано дърво и

много най-скъпи кожи. И ми рече Сварожич: ти ще си най-богат между братята.“

Марун не се замислил за миг истина ли е това, което му говори бесът, и казал на дядо си каквото му бил пошепнал бесът. Като свършил, бесът му скочил в торбата, скрил се в едно ъгълче и останал там.

Попитал Вест другия си внук Лютиша какво е видял, като е летял, и какво е казал Сварожич. И Лютиша нищо не бил видял и нищо не бил запомнил. Но изпод камъка излязъл другият бяс, съвсем малък, грозен, уродлив и рогат, а пък сив като порче. Подръпнал бесът Лютиша изотзад за ризата и му пошепнал: „Кажки: видях много люде вьоръжени, много лъкове и стрели и много оковани роби. И Сварожич ми рече: ще бъдеш най-силен между братята си.“

И Лютиша като Марун не се и замислил, ами се зарадвал и излъгал дядо си както му пошепнал бесът. А бесът тозчас му скочил на врата, плъзнал се в ризата му, скрил се в пазвите и останал там.

Сега дядото запитал най-младия си внук Потех, но и той нищо не бил запомнил. Изпод камъка излязъл третият бяс, най-младият, най-грозният, рогат, с големи рога, а бил черен като къртица.

Подръпнал бесът Потех за ризата и пошепнал: „Кажки: цялото небе и всички звезди, и всички облаци опознах. И Сварожич ми рече: ще бъдеш най-голям мъдрец и ще разбираш какво говорят ветровете и какво казват звездите.“

Обаче Потех много обичал истината, затова не рачил да послуша беса, нито да лъже дядо си, ами ритнал беса с крак и казал на дядо си:

— Не знам, дядо, нищо не видях, нищо не чух.

Заквичал бесът, ухапал Потех по крака и плъзнал като гушер под камъка. Потех тозчас взел най-люта билка и си превързал крака, за да оздравее по-бързо.

II

Когато Потех ритнал така беса с крак, бесът изтичал първо под камъка, а после се измъкнал в тревата, та през тревата отскокнал в гората и оттам — в ракитата.

Явил се бесът пред Бесомар и треперейки от страх, рекъл: „Бесомаре, люти царю, не можах да скоча на момчето, което ми беше отредил.“

Страшно се разгневил Бесомар, защото познавал тримата братя и най-вече се боял от Потех да не се досети каква е истината. А досетел ли се той за истината, тогава Бесомар хитрецьт не би могъл да се отърве нито от стареца Вест, нито от свещения огън.

Хванал тогава Бесомар беса за рога, вдигнал го във въздуха и хубаво му отупал праха с брезова пръчка.

— Иди там — викнал след това, — иди там при онзи момък и тежко ти, ако се досети, за истината.

След тези думи Бесомар пуснал беса, а онзи, уплашен като клет страхливец, клечал три дни в ракитата, та мислил и премислял как да изпълни тежката заповед. „Ще видя толкова зор с Потех, колкото и той с мене“, мислел си бесът. Той, проклетникът, бил смешник и никак не му допадала тежката работа.

Докато клечал така в ракитата, другите двама бесове, единият в Маруновата торба, а другият в пазвата на Лютиша, вече се били хванали на работа. От този ден Марун и Лютиша почнали да бродят по гори и долини и рядко нощували в колибата — всичко това било заради бесовете.

Свивал се бесът на дъното на Маруновата торба, а този бяс обичал богатството повече, отколкото десния си рог. И така бодял той Марун по цял ден с рога си в хълбоците и само го подтиква, и само му скимти: „Хайде, хайде! Трябва да се търси, трябва да се намери! Да търсим търтеи, да събираме мед, да сложим рабош на стотина реда!“

Така говорел бесът, защото по онова време се зарязвало на рабош кой колко е забогатял.

Лютиша пък бесът го бодял в гърдите, а този бяс искал да бъде най-силен между всички и господар на целия свят. Тикал и подтиквавал той Лютиша да ходи в гората да търси млади габъри и тъмни явори, да направи от тях юнашки такъми и оръжие. „Хайде, бързо, хайде! Трябва да се търси, трябва да се намери копие, лък и стрела по юнашка мярка, да треперят от нас и зверове, и хора!“ — скимтял бесът.

Лютиша и Марун слушали своите бесове и бродели по работата си така, както ги подстрекавали бесовете.

А Потех този ден и още три дни останал покрай дядо си и само мислел и премислял какво му бил казал Сварожич. Защото искал да каже истината на дядо си, а все не можел и не можел да се сети.

И така ден, два, три. На третия ден Потех рекъл на дядо си:

— Сбогом, дядо, и аз тръгвам за гората и не ще се върна, докато не се сетя за истината, та ако ще да минат десет години.

Вест бил старец побелял, та вече не му било мило нищо на света освен неговия внук Потех, когото обичал и галел, както увехналият лист гали росицата. Затова той изтръпнал и казал:

— За какво ли ще ми е на мене, синко, тази истина, когато аз, побелелият старец, мога три пъти да умра, докато ти си я спомниш?

Така казал и се натъжил в сърцето си още повече, отколкото в разговора, и си помислил: „Как може да ме остави детето!“

А Потех отговорил:

— Отивам, дядо, защото мисля, че така е редно.

Вест бил мъдър старец и си помислил: „Може би в това дете има повече мъдрост, отколкото в старческата глава. Ако ли пък, горкият, сгреси спрямо мене, ще вини себе си, защото е справедлив и благословен.“ Като си помислил това, Вест още повече се разтъжил, но нищо не казал, ами разцелувал внука си и го пуснал да отиде където си бил наумил.

На Потех пък му се свило сърцето заради дядо му и аха, аха да се разколебае на прага и да остане при дядо си. Но се откъснал насила, както бил решил, и отишъл в гората.

Тъкмо когато Потех се разделял с дядо си, в същото време онзи бяс от ракитата се накарал да се хване за тежката си работа и отишъл до сечището да скочи някак си върху Потех.

Вървял си Потех в гората, навел глава, а като стигнал до първия камък, ето ти пред него ненадейно онзи бяс.

— Това е онзи същият — помислил си Потех, — съвсем малък, уродлив, черен като къртица, а пък с големи рога.

Бесът застанал на пътя на Потех и не му давал да мине. Разлютил се Потех на малкото уродче, дето му пречи, вдигнал камъка, замерил се в беса, та го улучил право между рогата. „Убих го“ — помислил си Потех.

Но като погледнал, що да види — бесът жив и здрав, а там, дето го бил ударил камъкът, му порасли още два рога.

— Този не можеш пропъди с камък — казал си Потех, заобиколил беса и си продължил пътя. А бесът отново скочил пред него, ту отляво, ту отдясно тича и скача на пътеката пред Потех като заек.

Така стигнали до едно място, което било като малка, но твърде каменлива равнина между скалите. От едната страна имало кладенец. „Тук ще остана“ — помислил си Потех, постлал кожуха си под една ябълка дивачка и седнал да размисли и да си спомни всичко, което наистина му бил казал Сварожич.

Като видял това, бесът седнал точно пред Потех под един храст и почнал да прави своите маймунджилъци и да му дотяга. Пускал му гущери под краката, хвърлял му репей на ризата и му мушел скакалци в ръкава.

— Това е опак нещастник — помислил си Потех, като минало така някое време. — Оставих мъдрия си дядо, родните си братя и родната колиба, та да си спомня на мира истината, а сега се денгубя с този рогат безделник.

Но тъй като бил дошъл за честна работа, помислил, че все пак е най-добре да остане тук.

III

Така заживели Потех и бесът заедно на каменистото плато и както минал първият ден, така вървял всеки ден — бесът пречел и обърквал Потеховата работа.

Едва зори прекрасна утрин, Потех става от сън и се радва: „Ех, че тих ден, радост моя! Днес ще си спомня истината!“ А от дивачката вече се посипва пълна шепа ябълки по него, та цялата му глава кънти и всичките му мисли се объркват. Онова чудовище от дивачката се смее и премалява от смях. Или пък по хладина се замисли Потех и все му се струва: „Ето, ето, сега ще ми светне в ума, сега ще си спомня истината!“ А онзи бяс тъкмо тогава се цели с бъзова цев и полива Потех със струя от онази ми ти хладна водица, та тозчас от главата му се изгубва каквото се е сетил.

И де що има лудории, де що има маймунджилъци, всичките ги вършел бесът по платото. А се случвало на Потех да не му се гледат тези лудории. Колкото мислел за своята работа, толкова очите не искали да гледат какво прави онази луда твар.

Додеяло на Потех всичко, защото все повече го мъчело желанието да се върне при дядо си, а се видяло, че от този бяс никога няма да може да си спомни истината.

— Трябва да се отърва от него — решил Потех.

Не щеш ли, една сутрин бесът измислил нова щуротия. Качил се той наврѣх скалата, в чиито камъни имало стрѣмно пороище, яхнал един гладѣк прѣт и се спуснал по пороището като мѣлния. Допаднала тази игра на беса като никоя друга, та му се приискало дружина за нея. Взел той една трева и засвирил с нея през скали и гори, че като препуснали и дотѣрчали от храстите, от камѣните, от ракитата и папура всичките малки бесове като онзи първия. Той им заповядва, а те грабват по една прѣчка, та на скалата. Да видиш ти като яхнали прѣчките и като полетели из пороището! А имало ги от всякакѣв вид и от всякакѣв бесовски род. Червени като червеношийки, зелени като гущери, рунтави като агнета, голишави като жаби, рогати като охлюви,

шути като мишки. Летели те през пороището на своите пръчки като луда войска на луди коне. Летят по скалата, един другиму по петите и се спират досред платото, където лежал голям камък, целият обрасъл с мъх. Тук се спирала те на мъха, но от голямото засилване и от пустите лудории се търкаляли един през друг.

Така се спускала и кикотела лудата тайфа два-три пъти, а в главата на Потех непрекъснато една мисъл гонела другата: гледал ги и им се смеел, сетне пак го хващал яд, че му вдигат такава шумотевица, в която никой не би могъл да си спомни истината. Насам-натам, насам-натам, най-сетне Потех решил: „Няма шега, няма колебание, трябва да се отърва от тези денгубци, зер от тях ми е напразно идването тук.“

А Потех бил забелязал, че пръчките слизат от пороището право срещу кладенеца и ако го няма онзи камък с мъха, бесовете ще идат стремглаво в кладенеца. Приблизил се до камъка и когато бесовете с шум и кикот се спуснали на своите пръчки по скалата, нашият Потех бързо отместил камъка и лудата войска полетяла право към кладенеца. До кладенеца, че в кладенеца, с главата надолу, всичките един след друг, един върху друг — и червените като червеношийки, и зелените като гуцери, и рунтавите като агнета, и голишавите като жаби, и рогатите като охлюви, и шутите като мишки, а пръв между тях онзи, който се бил натрапил на Потех.

Потех тозчас изтърколил камъка върху кладенеца и ето така бесовете се хванали като мухи в гърне.

Зарадвал се той, че се отървал от бесовете, и отишъл да седне и на мира да си спомни истината.

Но имало още да пати горкият, защото бесовете започнали да се въртят и беснеят в кладенеца като никога дотогава. От всички пукнатини на кладенеца започнали да излизат малки пламъчета, които бесовете изхвърляли от люто тегло. Искрите започнали да подскачат и трептят около кладенеца, та на Потех му се замаяла главата. Затворил очи да не му пречат искрите.

Обаче в оня ми ти кладенец настанала такава тупурдия, врява, писък и тропане, цвилене и лаене, чукане и вайкане, че на Потех му писнали ушите, и къде ти ще може да мисли за нещо. Затова той си запушил ушите да не чува.

Но тогава до него почнала да приижда пара и сяра, и сажди, които бесовете пускали в смъртен гърч през пукнатината на кладенеца.

Сярата обкръжила сега и Потех и почнала да го дави и задавя.

И така той разбрал, че нямало полза от това. „Сега виждам, че захлупените бесове са сто пъти по-зли от пуснатите“, казал. „Ами я да ги пусна, като не мога да се отърва от тях. Все пак ми е по-леко с техните смехории, отколкото с писъците им!“

Отишъл той и отхлупил камъка, а уплашените бесове се разкачали на всички страни като диви котки, побягнали кой където види в гората и вече не се видели на платото.

Останал само онзи, черният като къртица и рогат, с големи рога, защото от страх пред Бесомар той не смеел за нищо на света да остави Потех.

Но от този ден и той се поукротил и повече зачитал Потех, отколкото досега.

И така двамата се спогодили някак си, свикнали един с друг и почнали да живеят един покрай друг.

Ето че вече минала почти година, а Потех все не си спомнял й отдалеко истината, какво му бил казал всъщност Сварожич.

Като наближило година, на беса почнало да му дотяга.

„Докога ще стоя тук така?“ — помислил си той. И една вечер, тъкмо когато Потех се канел да заспи, бесът дошъл при него и казал:

— Абе, как седиш ти, гълъбче, кажи-речи цяла година тук и за какво ти е това? В същото време дядо ти може да е умрял на сечището!

Потех така го заболяло сърцето, сякаш игла го убола, но казал: „Решил съм да не се махна оттук, докато не разбере истината, защото истината е по-важна от всичко.“ Така казал Потех, защото бил справедлив и благословен.

Но му станало много мъчно, дето бесът споменал дядо му, и цяла нощ не могъл да мигне, а само си охкал и охкал, и само си мислел какво ли прави дядо му, милият негов старец.

IV

А дядо му живеел в това време на сечището с Марун и Лютиша, но животът му станал труден. Внуците нехаели за дядо си и не се грижели за него. Не му казвали ни добро утро, ни лека нощ, непрекъснато ходели по работа и слушали своите бесове в торбата и в пазвата.

Марун донасял всеки ден нови търтеи от гората, дялал греди, градял и вдигал нова колиба. Издялал десет рабоша и всеки ден ги броял и преброявал.

Лютиша пък ходел по лов и бой, носел кожи и дивеч, влачел плячки и богатства; един ден довел и двама роби да служат и прислужват на братята по цял ден.

Тежко и тъжно било на дядо Вест, като гледал всичко това, а внуците се отнасяли с него все по-зле. Какво да прави старецът, като робите не рачили да му служат, ами за срам на внуците сам си цепел дърва и сам си носел вода от кладенеца? Така дошло, че каквото и да правел старецът, все пречело на внуците, та дори и това, дето всеки ден слагал по цепеница на свещения огън.

Разбрал добре старецът накъде отива всичко това и че скоро може да опре и до живота му. Не му било жал за живота, защото за какво му бил той, но съжалил само, че ще умре, без да види Потех, своето благословено дете, радостта на старините му.

И така една вечер (а това било тъкмо онази вечер, когато Потех го свила мъка за дядо му) Марун казал на Лютиша:

— Хайде, брате, да се отървем от дядо. Ти имаш оръжие, причакай го на кладенеца и го убий.

Марун казал това най-вече, защото заламтял за старата колиба, искал на онова място да направи пчелин.

— Не мога, брате — отвърнал Лютиша, чието сърце не било толкова закоравяло от кръвта и боевете, колкото на Марун от богатството и рабошите.

Но Марун не отстъпвал, защото бесът в торбата постоянно шушнел и подшушвал. Видял бесът от Маруновата торба, че той пръв ще прати Вест на онзи свят и така ще спечели голяма похвала от Бесомар.

Надумвал Марун Лютиша, но Лютиша не щял и не щял да убие със своята ръка дядо си. Най-сетне се условили и разбрали още същата вечер да подпалят старата колиба. Да изгоряла тя и старецът с нея.

Когато на сечището всичко утихнало, те отпратили робите да пазят тази нощ трупите в гората. А братята се примъкнали до колибата на Вест, затворили вратата отвън с тежък клин, за да не може дядото да избяга от пламъците, и подхвърлили огън под четирите края.

Като свършили това, отишли далече в гората, за да не чуват вайкането на дядо си. Споразумели се да изходят цялата планина, за да не се връщат до сутринта, когато всичко ще е свършило — и дядото, и колибата ще са изгорели.

Отишли те, а огънят започнал полека да ближе около ъглите. Но колибата била от старо орехово дърво, твърдо като камък, та пламъкът лижел и облизвал около колибата, но не можел да я обхване. Едва късно през нощта огънят стигнал до покрива.

Пробудил се старият Вест, отворил очи и гледа — покривът над главата му гори. Станал и отишъл до вратата, а като открил, че е замандалена с тежък клин, тозчас се сетил чие дело е това.

— Ех, деца мои, клетници мои! — рекъл старецът. — От сърцата си вадите, та на рабош слагате. Ала вашите работи още не са пълни и много числа не им достигат, а сърцата сте си изпразнили вече до дъно, щом палите дядо си и родната си колиба.

Това си помислил дядо Вест за Марун и Лютиша и повече не помислил за никого от тях, нито се разтъжил зарад тях, ами отишъл и седнал да дочака спокойно смъртта.

Седнал той на раклата и се замислил за своя дълъг живот. И нищо от онова, което му било минало през животи, не му се видяло тежко, тежало му само, дето в смъртния му час го няма край него Потех, любимото му дете, което толкова го натъжило.

Докато размислял така, целият покрив пламнал като факла.

Горели и изгорели гредите, взели да пукат таванските дъски. Изгорели, пръснали се и от двете страни край стареца се сгромолясали и гредите, й дъските с все пламъка в избата. Пламъкът обкръжил Вест,

покривът над него се разтворил, видяло се как се пука зората на небето пред слънцето. Изправил се старият Вест, вдигнал ръце и очи към небето и почнал да чака пламъкът да отнесе на онзи свят и него, стареца, и старата му колиба.

V

Много се измъчил онази ноц Потех, а когато зората зазорила, той отишъл до кладенеца да си разхлади пламналите бузи.

Той бил при кладенеца, тъкмо когато слънцето се появило на небето. Щял да се наведе, когато от водата засияла светлина. Засияла, повдигнала се и край кладенеца пред Потех застанал прекрасен момък в зелена дреха. Това бил Сварожич.

Потръпнал от радост Потех и казал:

— Боженце, Свароженце, колко съм те чакал! Кажи на мене, окаяния, какво ми рече, че ще трябва да направя? Ето вече цяла година се мъча и трепя, и призовавам цялата мъдрост, а не мога и не мога да си припомня истината.

Като казал това, Сварожич сърдито разтърсил главата си и златния кичур.

— Ех, момко, момко! Казах ти да останеш покрай дядо си, докато му се отплатиш за любовта му, и да не го оставяш, докато той тебе не те остави — казал Сварожич.

А сетне рекъл още:

— Мислех, че ти си най-мъдър от братята, а пък излезе, че ти си най-глупав. Трепеш се, мъчиш се и зовеш мъдростта цяла година, за да разбереш истината. А ако беше послушал сърцето си, като ти говореше на прага на колибата, да се върнеш и да не оставяш дядо си — ето ти, нещастнико, истина без мъдрост!

Така казал Сварожич и още веднъж разтърсил сърдито глава и златния кичур, па се обвил в златното наметало и изчезнал.

Останал Потех сам до кладенеца, засрамен и уличен, а иззад камъка онзи зевзек, онзи бяс, се смеел — съвсем малък, уродлив и рогат, с големи рога. Харесало му на беса, че Сварожич така засрамил Потех, който бил толкова праведен. Когато Потех се оборавил от първото объркване, викнал радостно: „Бърже да се умия и да литна към милия ми старец.“ Казал това и приближил кладенеца да се умие.

Навел се Потех да загребе вода, навел се прекалено много, хлъзнал се и паднал в кладенеца.

Паднал в кладенеца и се удавил.

VI

Изскокнал бесът иззад камъка, скочил на ръба на кладенеца и погледнал да види с очите си истина ли е това, което му се било сторило.

Да, Потех се бил удавил и лежал на дъното на водата, бял като восък.

— Еха-ха — зацвиллил бесът, който бил съвсем луда твар. — Еха-ха, днес се махам оттук, брате!

Пищял бесът, та всичко кънтяло от скалите около платото. А после се запънал на онзи камък, който бил облегат на ръба на кладенеца, камъкът се търкулнал и хубаво захлупил кладенеца. Тогава бесът хвърлил върху кладенеца кожуха на Потех, сетне седнал самият той върху кожуха и почнал тогава да играе и да скача по кожуха:

— Иха-их! Иха-их! Работата си свърших! — пищял бесът.

Ту играел върху кожуха, ту пищял.

Като се уморил, огледал се по платото — някак странно му било.

Свикнал бил бесът с Потех, никога дотогава не бил живял така приятно, както покрай този праведник. Лудувал покрай него, колкото му душа иска, никой не му досаждал, никой не му заповядвал. А сега, ако си помисли хубавичко, трябвало да се върне в ракитата, в онова блато, при злия цар Бесомар, та и между петстотинте беса, кой от кой по-бесен и по-голям кавгаджия, какъвто бил и той самият.

Бил отвикнал от това. Помислил малко, помислил, взел да оклюмва все повече и повече. И както удрял длан в длан, ето че лудата и безумна твар, която преди малко ликувала, сега почнала да плаче и да реве, и да се търкаля от лют яд по кожуха.

Така ревял и виел, та предишното му цвилене не било нищо. Бяс като бяс, като реве, яката реве и само скубе вълма от кожуха и се търкаля по него, като че е обезумял.

В това време Марун и Лютиша пристигнали на платото.

Обиколили били цялата гора и сега се връщали на сечището да видят дали дядото благополучно е изгорял с все колибата. Така,

връщайки се, дошли до платото, където никога не били стъпвали.

Чули Лютиша и Марун скимтеж, видели кожуха на Потех и веднага си помислили да не би той да е загазил нещо.

Но никак не се натъжили за брат си, тъй като те не можели за никого да тъжат, докато носели бесовете със себе си.

Тогава техните бесове взели да се въртят, защото чули къде вие техният другар. А никъде нямало по-сговорен народ, нито по-верни другари в неволя, отколкото били бесовете. По ракитата се зъбят и ритат, но в беда главата си дават един за друг.

Обезпокоили се те, разтревожили се, наострили уши, после надникнали — единият от торбата, а другият от пазвата. И щом надникнали, тозчас забелязали, че братлето им се търкаля с някого, вие и реве и само се вижда как хвърчат вълма.

— Страшен звяр го разкъсва! — викнали ужасени бесовете, които били изскочили от торбата и пазвата, и побързали към другаря си.

Като дошли, гледат, онзи примира на кожуха и само вика:

— Загина онзи момък! Загина онзи момък!

Утешавали бесовете другаря си, мислят си — трън има в петата или комар в ухото, защото те не били живели покрай онзи праведник и не знаели, че може да се плаче и за друго.

Но онзи само си реве и нито можеш да си чуеш гласа, нито да го усмириш.

Бесовете се намерили в чудо какво да правят с него. А не могат да го оставят в такава беда. Намислили най-сетне, всеки хванал по един ръкав от кожуха, та отмъкнали кожуха и на него другаря си, така стигнали в гората, па от гората — в ракитата при Бесомар.

А пък Лютиша и Марун за пръв път след цяла година се намерили без своите бесове. Когато бесовете се махнали от тях, на братята тозчас им се сторило, че цяла година са ходили слепи по света и като че в този миг отново са прогледнали на платото.

Погледнали се като безумни, погледнали се, защото веднага проумели какъв грях са сторили с дядо си.

— Братко мой! — викнали един другиму. — Да полетим да спасим дядо. — И полетели към сечището, като че имали соколови крила.

Стигнали те до сечището, гледат, колибата без покрив, а от избата излиза пламък като стълб. Само зидовете ѝ останали, и вратата, зарезана с тежък клин.

Совнали се братята, махнали клина, втурнали се в избата и изнесли на ръце от пламъците стареца, комуто пламък тъкмо бил обхванал нозете.

Изнесли Лютиша и Марун дядо си, положили го на целината и застанали край него, без да смеят да продумат дума.

Минало малко време, старецът отворил очи и като ги съгледал, нищо не им рекъл, ами запитал:

— Не намерихте ли някъде в гората Потех?

— Не, дядо — отговорили братята и не смеели да гледат дядо си в очите. — Загинал е Потех, удавил се е тази сутрин в кладенеца. Но ти, дядо, ни прости, а ние ще ти служим и ще се грижим за тебе като роби.

Като казали това, дядо Вест се изправил и се вдигнал на крака.

— Виждам, че на вас, мои деца, ви е простено, зер ето че останахте живи. Но онзи, който беше най-праведен, той е трябвало с живота си да изкупи грешката си. Хайде, деца, водете ме да видя къде е загинал.

Съкрушено послушали Марун и Лютиша, взели дядо си под ръка и го повели къмто платото.

Повървели малко и забелязали, че са се отклонили и че никога не са минавали по този път. Казали това на дядо си, но той рекъл да продължат нататък по същия път.

Така стигнали до една стръмнина, а от стръмнината един път водел чак до билото.

— Ще умре дядо ни такъв слаб по тази стръмнина — шепнели си братята.

Но старецът рекъл само: „Хайде, деца, където пътят върви.“

И те взели да се катерят по пътя, а на стареца лицето все повече посинявало и побледнявало. А горе на билото нещо непрекъснато жужало приятно и звънтяло, и блестяло, и сияело.

Като дошли на билото, те онемели и се вкаменили от учудване и ужас.

Пред тях нямало нито гора, нито долина, нито хълм, нито равнина, нито нищичко, само един бял облак се бил разпрострял като

бяло море. Бял облак, а след него румено облаче. На руменото облаче имало стъклен хълм, на стъкления хълм златен дворец, а до двореца водели широки стълби.

Това било златният дворец на Сварожич. От двореца блестяло приятното сияние — къде от руменото облаче, къде от стъкления хълм, къде от сухото злато, а най-вече от прозорците на двореца. Защото били събрани Сварожичевите гости, и те със златни чаши вдигали наздравица за всеки, който идвал сега.

Но Сварожич не канел, нито пускал в двореца някой, който носел каква и да е вина в душата си. Затова в двореца се събирало общество, благородно и лично, та от него бил онзи блясък на прозорците.

На билото стоял дядо Вест с внуците си — занемели и гледали чудо невиджано. Гледали и току забелязали, че някой седи на онези стълби към двореца. Закрил лице с ръце и плачел.

Погледнал старецът, погледнал по-добре и познал Потех.

Разтреперила се душата на стареца, протегнал се той и викнал през облака:

— Какво ти е, мое дете?

— Ето, дядо, от кладенеца ме вдигна някаква голяма светлина и ме пренесе тук. Стигнах до тука, но в двореца не ме пускат, защото сгреших спрямо тебе — отвърнал Потех.

По лицето на стареца се заронили сълзи. И ръцете, и сърцето му искали да се изтръгнат да прегърне любимото си дете, да го утеши, да му помогне, да избави обичното свое чедо.

Марун и Лютиша погледнали дядо си, но той се бил променил целият в лицето, посинял, измахнат, просто не прилича на жив човек.

— Ще ни умре старецът пред тази страхотия — шепнели си те.

Но старецът се изправил съвсем и вече се бил отделил от тях, та се обърнал към тях и рекъл:

— Вървете, деца, върнете се на сечището и щом ви е простено, живеете и се наслаждавайте както е редно на това, което ви е съдено. Аз отивам да помогна на онзи, комуто се дава най-хубавото на най-тежка цена.

Гласът на дядото бил съвсем отслабнал, но пред него се простирала равнина като стълб.

Погледнали се Лютиша и Марун — какво ли бълнува дядо им, че ще мине през облака, като няма сили дори да говори.

Но старецът се бил вече отделил от тях. Отделил се, тръгнал, закрачил по облака като по лед. И както закрачил, така и продължил да върви. Върви старецът, върви, краката го носят, като че е перце, а елекът му се вее на вятъра, като че е облак след онзи облак. Така стигнал до руменото облаче, та до стъкления хълм, та до широките стълби. Устремил се старецът по стълбите към внука си. Ех, че била радост, като прегърнал дядото внука си. Прегърнал го, стиснал го, като че никога не ще го пусне. А Марун и Лютиша слушали всичко — през облака се чувало как ридаят гърдите на стареца и момчето от голямо щастие.

Тогава старецът хванал внука си за ръката и го повел по стълбите до вратата на двореца. С лявата ръка го водел, а с дясната почукал на вратата.

И да видиш ти чудо! Тозчас вратите се отворили широко, целият блясък на двореца се отворил, а поканените и благородни гости посрещнали в двореца дядо Вест и внука му Потех.

Посрещнали ги, протегнали им ръце и ги въвели в двореца.

Марун и Лютиша видели още как минават край прозорците и къде ги настаняват на трапезата — пръв между първите дядо Вест, а до него Потех, там златното момче Сварожич поздравявало гостите със златна чаша.

Ужас обхванал Лютиша и Марун, като се намерили сами пред тази страхотия.

— Да слизаме, брате, на нашето сечище — пошепнал Марун. Обърнали се и слезли. Объркани от толкова чудесии, дошли на сечището и вече никога не могли да намерят в планината онзи път, нито билото.

Така било и така станало.

Марун и Лютиша заживели на сечището. Заживели дълъг живот като харни момци и хора, отгледали добро коляно, синове и внуци. Всичкият имот се предавал от баща на син, а с това и свещеният огън, за да му се прибавя по цепеница всеки ден, та никога да не изгасне.

Така че Бесомар с право се бил уплашил от Потех. Защото, ако не бил загинал Потех, търсейки истината, нито бесовете щели да оставят Марун и Лютиша, нито на сечището щяло да има свещен огън и честит народ.

А така всичко свършило за срам на Бесомар и неговото войнство.

Когато онези два беса довлекли на Бесомар Потеховия кожух и на него третия им другар, който още не преставал да реве като смахнат, страшно се разгневил Бесомар, защото се досетил, че и тримата младежи са им се измъкнали. От голям яд наредил да подрежат рогата на онези трима беса, да ходят цял живот окастриени за посмешнице на всекиго.

Но най-големият срам останал за Бесомар. Всеки ден кашлял от свещения огън, а в гората изобщо не смеел да излиза, да не би да срещне някое добро създание.

И така на Бесомар не му останало нищо освен празния кожух на Потех. Халал да му е, защото на Потех и без това не му трябва кожух в златния палат на Сварожич.

[1] *Бесомар* — Така старите славяни в някои краища наричали господарите на злите и пакостни сили. — Б.а. ↑

[2] *Сварожич* — Нашите прадеди си представяли слънчевата светлина в образа на прекрасен младеж на име Сварожич. — Б.а. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.